
La monoparentalitat, un nou repte per a l'Estat del benestar¹

Sandra Obiol i Francés

Resum: La present ponència posa de manifest l'absència flagrant a Catalunya de les suficients mesures de protecció social a la família, especialment a la família monoparental, basant-se en relats de pares i mares sols residents a territori català. La monoparentalitat ha esdevingut a Catalunya una realitat difícilment eludible tant pel seu volum, en ascens constant, com per les innombrables dificultats que genera el fet de fer-se càrrec dels fills sense parella. En un món encara organitzat a la mesura de les famílies biparentals de caire més tradicional, aquells nuclis familiars que no responen a la norma establerta han de fer front a un gran nombre de penalitzacions (més dificultat per a la conciliació ocupació/llar-família, complicada inserció laboral especialment en el cas de les dones, disminució del poder adquisitiu, etc.). En aquest text ens centrem en l'anàlisi de les percepcions dels pares i mares sols respecte a aquesta situació i en la seua opinió al voltant de les polítiques familiars que consideren més adients per atendre les seues necessitats.

1. El present text es basa en *Les famílies monoparentals a Catalunya* (Almeda, 2002b), recerca dirigida per la doctora Elisabet Almeda (Universitat Pompeu Fabra), finançada per la Secretaria de la Família del Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya i realitzada per un equip d'investigació integrat per Mònica Badià, Sònia Garcia, Fabià Díaz, Viki Ramirez i Sandra Obiol. L'objectiu de la investigació ha estat esbrinar, combinant la metodologia quantitativa amb la qualitativa, com són les famílies monoparentals residents a Catalunya i quines necessitats i demandes els sorgeixen en la seua vida quotidiana.

Introducció

Les constants transformacions en les relacions entre les fonts de proveïment de benestar (estat, família, mercat)² a què estem assistint als darrers anys dins la societat catalana dibuixen un nou escenari en el qual les pautes analítiques i d'intervenció política vigents fins en aquest moment esdevenen caduques. La precarització del mercat de treball i les transformacions familiars juntament amb la crisi financera i de legitimitat de l'Estat del benestar, entre d'altres factors, han fet trontollar els fonaments de les tradicionals estructures de benestar, amb el resultat de l'emergència de nous riscos socials i la vulnerabilització de nous grups de població.

En aquest nou espai de vulnerabilitat es troben les famílies monoparentals. De fet, les dades ens mostren que a gairebé tots els països de la Unió Europea, amb diferències de grau, ser membre d'un nucli monoparental significa un increment en el risc de patir pobresa, àdhuc exclusió social. Segons el Panell de Llars Europeu de l'any 1996, a tots els països europeus, excepte Dinamarca, la propensió de viure sota el llindar de pobresa, és a dir, sota el 60 % de la renda equivalent del país, augmenta si hom pertany a una família monoparental, especialment si és encapçalada per una dona. Un fenomen que remet directament al ressorgiment de la pobresa estructural, la qual es creia ja desapareguda amb els avenços experimentats durant el període conegut com l'*edat d'or* de l'Estat del benestar (Mingione, 2000).

El fet de no posseir uns ingressos econòmics suficients representa actualment una forta limitació de les oportunitats formatives, nutricionals, relacionals, d'inserció al mercat laboral, etc. Limitació que afecta els progenitors de famílies monoparentals, però sobretot, i de manera més perniciosa, els seus fills, ja que pel senzill fet de viure a càrrec d'un pare o una mare sols es condicionen greument les seues expectatives de futur. En certa mesura, podem dir que s'hereten les condicions de vida, que estem davant d'una situació de pobresa estructural, cada vegada més present a la nostra societat i que resulta totalment inacceptable des d'un criteri de justícia social.

No és gratuït fer referència a aquesta situació quan parlem de l'àmbit català. Als darrers anys, la monoparentalitat al Principat,

2. Considerades des de la publicació de l'obra d'Esping-Andersen (1993), *Los tres mundos del Estado del bienestar*. Aquesta obra, juntament amb les crítiques que va generar, ha significat un punt d'inflexió en l'anàlisi de l'assoliment de benestar per part dels individus, eixamplant la perspectiva vers un complex camp d'interrelacions.

sense deixar de constituir una minoria,³ està experimentant un important creixement que impedeix obviar-ne l'existència. Durant el període comprès entre el 1991 i el 1996, els nuclis monoparentals⁴ residents a Catalunya han vist augmentar el seu volum en gairebé un 25 %, cosa que els acosta als nivells europeus. I si ha continuat la tendència en el mateix sentit, es preveu que actualment la proporció sigui més gran (Almeda, 2002*b*). Haurem d'esperar, però, la publicació dels resultats del darrer cens de població per saber si aquesta tendència de creixement es consolida.

Una major incidència estadística dels nuclis monoparentals que es veu acompanyada per una situació vital precària. Seguint l'estudi de J. Oliver (2001), s'observa que l'any 1996 dues terceres parts de les famílies catalanes considerades pobres⁵ —que signifiquen el 14,3 % del total de famílies catalanes— estaven encapçalades per un únic progenitor i tenien al capdavant una dona en un 88,8 %. Es tracta d'una situació especialment greu si tenim en compte que afecta directament, i negativament, el desenvolupament humà i social dels infants i joves que viuen al si d'aquestes famílies. De fet, Oliver comptabilitza 105.000 infants considerats pobres, dels quals gairebé la meitat es trobaven en llars en situació de pobresa extrema, és a dir, vivint amb menys de 240,4€ al mes. I cal no oblidar que, malgrat que es deixi de considerar infants els majors de setze anys les actuals dificultats d'inserció en el mercat laboral i, conseqüentment, de la constitució d'una vida autònoma solen retardar l'emancipació juvenil. Per tant, molt més enllà dels setze anys els fills i les filles continuen essent dependents dels seus progenitors.

Aquestes dades ens posen de manifest l'elevat grau d'injustícia que representa que el sol fet de viure en una família encapçalada per una dona sense parella i amb fills menors a càrrec signifiqui un alt increment de la probabilitat de patir importants mancances econòmiques i, per tant, limitacions en les perspectives de vida tant de la mare o el pare com dels fills. El nou escenari que es configura, i en el qual les famílies monoparentals s'integren —caracteritzat per un increment constant del nombre de persones en situació de vulnerabilitat social, sense els recursos suficients per dur una vida autònoma

3. Representen, per a l'any 1996, poc més del 9 % del total de llars catalanes.

4. Ens referim a nuclis monoparentals, i no a llars, amb el propòsit d'assolir una visió més ajustada de la realitat. Entenem per nucli monoparental —seguint Almeda (2002*a*, p. 124-125)— el format per un pare o una mare sols convivint amb, almenys, un fill o una filla. Els nuclis poden constituir en si mateixos una llar, però també poden formar part d'una llar més àmplia, juntament amb altres persones o nuclis.

5. Establint el llindar en el 50 % de la despesa equivalent.

segons els criteris de la seua societat de residència— esdevé un important element desestabilitzador per al complex lligam de relacions de benestar que formen els diferents règims de benestar. Tanmateix el més rellevant no és únicament la quantitat de persones que pateixen aquesta circumstància de precarietat vital, sinó la seua perdurabilitat al llarg del cicle vital, com també el fet d'esdevenir hereditària (Mingione, 2000).

No considerem, però, encertat analitzar aquest context considerant tan sols la família, ja que no obtindriem una visió completa. Com assenyalàvem al començament del text, les transformacions en les estructures familiars han caminat de manera paral·lela als canvis esdevinguts a l'Estat, dirigits al seu afebliment, i al mercat, caracteritzats per una contínua precarització laboral, especialment per a les dones i els més joves, i un augment del cost de la vida.

En aquest text tractem d'adoptar aquesta perspectiva integradora centrant-nos en les relacions que s'estableixen entre família i Estat del benestar, més concretament en la resposta que l'Estat, mitjançant mesures de protecció social a la família, hauria d'implementar segons el criteri de les mares i els pares sols, immillorables coneixedors de les dificultats que dia rere dia pateixen.

El treball presentarà en primer lloc, a grans pinzellades, un esbós del perfil que la monoparentalitat ofereix als darrers anys, i a continuació deixarem parlar els veritables protagonistes de la monoparentalitat, les mares i els pares que en solitari es fan càrrec dels seus fills, amb el propòsit que ens manifesten quines són les seues principals necessitats i com creuen que ha de respondre l'Estat del benestar.

La nova monoparentalitat catalana i les polítiques familiars

Si bé la figura del progenitor en solitari no és ni de bon tros nova a les nostres terres, sí que ho són els contorns, i especialment les implicacions, que als darrers anys va adquirint. La família monoparental ha esdevingut un tipus de convivència familiar cada vegada més present a la societat catalana, producte, en gran mesura, del procés d'individualització que d'uns anys ençà estem experimentant i que ha transformat la nostra manera de concebre i de viure les relacions familiars.

A continuació pretenem acostar-nos a aquesta nova realitat mitjançant una succinta descripció sociodemogràfica de les noves tendències de la monoparentalitat i, al mateix temps, esbrinar com perceben les mares i els pares sols l'atenció que reben per part de l'Estat del benestar.

Malgrat que el sol fet de ser pare o mare sol o sola comporta dificultats semblants, cal tenir en compte que les famílies monoparentals no constitueixen un tot homogeni amb la mateixa capacitat de resposta a aquestes dificultats. La classe social, l'edat dels progenitors, l'edat dels fills, el nivell d'instrucció dels progenitors, la situació del progenitor dins el mercat laboral, la tinença o no d'un habitatge i altres factors introdueixen importants divergències que invaliden, per ineficaces, la implementació de mesures de suport idèntiques per a totes les famílies monoparentals.

A Catalunya, seguint la idea de Flaquer (1998), ens trobem en un moment de transició en el perfil que presenta la monoparentalitat, en un moment de pas d'una monoparentalitat més *tradicional* a una altra de més *moderna*, en què el principal criteri de diferenciació, ens diu Flaquer, és l'edat dels fills a càrrec. Indubtablement, no conté les mateixes implicacions en termes, especialment, de conciliació ocupació-llar/família un nucli monoparental amb fills menors que un altre amb fills adults. Més encara, en aquesta darrera forma familiar és molt probable que els seus membres siguin plenament autònoms, i en el cas que algun membre requereixi atenció o cura, hi ha moltes possibilitats que es tracte del pare o de la mare més que dels fills. A més a més, les característiques sociodemogràfiques dels pares i mares sols, segons pertanyen a un model de monoparentalitat o a l'altre, mostren clares divergències, com hem demostrat a la recerca matriu d'aquest treball (Almeda 2002b). Per tant, no és factible dur a terme unes mateixes mesures d'ajut al conjunt de les famílies monoparentals de Catalunya, ja que la seua heterogeneïtat inutilitzaria les accions empreses.

Com podem descriure aquesta nova monoparentalitat? En primer lloc, la manera d'entrar a la maternitat i a la paternitat en solitari està variant als darrers anys. En el cas de la monoparentalitat més *moderna*, hi ha una presència més gran de les ruptures d'unió (separació judicial, separació de fet⁶ i divorci). De fet, les dades reflectides a la taula següent ens mostren com des del 1991 fins al 1996⁷ els es-

6. Considerem, en aquest context, *separats/separades de fet* aquelles persones en les quals estat civil i forma de convivència no coincideixen. És el cas, per exemple, dels qui, mentre que afirmen estar casats, se'ns presenten com a persona principal d'una família monoparental. Per tant, no podem dir que siguin persones casades en sentit estricte, sinó que suposem que són persones que han passat per una ruptura matrimonial, però que no han dut a terme (o els tenen en procés) els tràmits requerits per fer efectiva la separació judicial.

7. Les taules estadístiques que incorporem al text són un resum de l'àmplia anàlisi realitzada sobre la monoparentalitat catalana en la recerca que dona peu a aquest text (Almeda, 2002b).

tats civils que més creixement percentual han acusat són precisament els referents a les ruptures d'unions.

Taula 1
Nuclis monoparentals segons l'estat civil de la persona
que els encapçala. Catalunya, 1991 i 1996. Valors percentuals⁸

	1991	1996	Creixement % 1991-96
Solter/a	6,35	8,15	60,48
Casat/da	12,95	18,59	79,65
Vidu/vidua	60,26	49,42	2,62
Separat/da	14,17	15,38	35,80
Divorciat/da	6,27	8,45	68,75
TOTAL	100,00	100,00	25,12
	177.316	221.854	

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (1991 i 1996).

Encara que en valors relatius la viduïtat roman, el 1996, com la principal via d'entrada a la monoparentalitat, amb gairebé la meitat dels nuclis monoparentals, ha perdut pes respecte al 1991 a causa del seu limitat ritme de creixement, un 2,62 %. Tot al contrari del que s'esdevé amb el divorci, la separació judicial i la separació de fet, amb un fort increment, especialment en el cas dels casats o casades amb un 79,65 %, sense superar, però, la viduïtat. De fet, les xifres que mostren aquests estats civils són encara baixes, amb un 18,59 % en el cas dels casats o casades, un 15,38 % si parlem dels nuclis encapçalats per una persona separada judicialment i un escàs 8,45 % si ens referim al divorci. No obstant això, tot ve a indicar, si el ritme de creixement segueix de la mateixa manera, que en un futur proper el nombre de nuclis encapçalats per pares i mares sols separats (ja siga judicialment o de fet) i divorciats superarà els nuclis amb una persona vidua al capdavant fruit del que, segons creiem, es tracta d'un procés de modernització de la monoparentalitat.

Una segona característica rellevant per identificar aquests nous nuclis monoparentals és l'edat dels pares i mares, que es concentra sobretot entre els 25 i els 64 anys, tal com ens mostren les següents dades de la taula 2.

8. Per a l'any 1991 es perden 256 individus en el cas dels homes i 1.032 per al de les dones a causa de la forma de recollida de dades. Les taules 2 i 3 també es veuen afectades per aquesta circumstància.

Taula 2
Nuclis monoparentals segons l'edat de la persona que els encapçala. Catalunya, 1991 i 1996. Valors percentuals

Edat	1991	1996	Creixement % 1991-96
menys de 25 anys	1,82	1,52	3,65
25-64 anys	63,59	65,97	28,86
65 anys i més	34,59	32,51	16,76
TOTAL	100,00	100,00	
	178.604	221.854	24,22

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (1991 i 1996).

Com es pot observar, el 1996 més de la meitat del total de nuclis monoparentals (un 65,97 %) eren encapçalats per persones amb edats compreses entre els 25 i els 64 anys. Mostrant, alhora, una tendència creixent, d'un 28,86 %, respecte a l'any 1991, davant un increment més baix de la resta de franges edatàries.

Taula 3
Nuclis monoparentals segons l'edat dels fills/es. Catalunya, 1991 i 1996. Valors percentuals⁹

Edat fills/es	1991	1996	Creixement % 1991-96
0-15	55,8	54,5	125,7
0-25	56,7	58,4	128,6
26 i més	43,2	41,5	120,0
TOTAL	100,0	100,0	124,0
	18.894	23.586	

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (1991 i 1996)

D'altra banda, la taula 3 ens mostra com ha augmentat la proporció de nuclis amb fills menors de 26 anys a càrrec, que supera amb escreix el 50 % el 1996. A més a més del total de nuclis que tenen en el seu si fills menors de 26 anys, més de la meitat tenen fills menors de 16 anys, encara que aquests han experimentat una lleugera pèrdua de pes relatiu, que no de ritme de creixement, respecte a l'any 1991.

Per afinar un poc més el perfil d'aquesta monoparentalitat moderna, relacionem, a la taula 4, l'edat dels fills amb l'edat dels pares i mares.

9. En tractar-se del nuclis que tenen algun fill o filla de menys de 26 anys o bé de 26 i més anys, és possible que alguns nuclis estiguen comptabilitzats dues vegades. Per aquest motiu, el nombre total de nuclis monoparentals augmenta. Aquesta doble comptabilització afecta, a més a més de la present, la taula 4.

Taula 4
Nuclis monoparentals segons l'edat de la persona
que els encapçala i segons l'edat dels fills. Catalunya, 1991 i 1996

1991			
Edat dels pares i mares			
Edat dels fills/es	menys de 25	25-64	65 i més
0-15 anys	100,00	56,78	5,85
0-25 anys	100,00	80,95	7,56
26 i més anys	0	19,05	92,44
TOTAL	100,00	100,00	100,00
	3.256	122.458	63.233

1996			
Edat dels pares i mares			
Edat dels fills/es	menys de 25	25-64	65 i més
0-15 anys	100,00	55,47	7,69
0-25 anys	100,00	81,29	8,00
26 i més anys	0	19,05	92,44
TOTAL	100,00	100,00	100,00
	3.375	158.015	74.472

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (1991 i 1996).

D'aquesta manera es pot observar que la gran majoria —més del 80 % l'any 1996— dels nuclis monoparentals encapçalats per una persona amb una edat compresa entre els 25 i els 64 anys tenen al seu càrrec fills menors de 25 anys. Al contrari s'esdevé amb els nuclis encapçalats per un pare o una mare més grans de 65 anys, ja que la gran majoria d'aquests nuclis inclouen fills majors de 26 anys i, per tant, adults.

A més a més, és remarcable la lleugera però significativa presència dels pares sols. La taula 5 ens posa de manifest que els pares sols són, per bé que incipient, una realitat al territori català que mostra, a més, una evolució positiva de la seua presència amb un creixement de gairebé un 60 %. Sembla que els homes, almenys a nivell estadístic, cada vegada estan més disposats a assumir la responsabilitat de la cura en solitari dels seus fills.¹⁰ Tal vegada estem presenciant l'inici d'un canvi de tendències que vinga a reforçar-se amb els anys. Amb tot, ara per ara la monoparentalitat continua essent una situació familiar que afecta sobretot les dones, en tan gran mesura que bé podríem parlar de *monomarentalitat* (Almeda, 2002a).

10. Una altra qüestió és si realment són aquests pares els que atenen les necessitats quotidianes dels seus fills o deleguen la responsabilitat en una dona del seu entorn immediat (la seua mare, la germana, o bé amb l'externalització de les tasques d'atenció i/o cura en el mercat).

Taula 5
Nuclis monoparentals segons el gènere de la persona
que els encapçala. Catalunya, 1991 i 1996

	1991	1996	Creixement %
Pare	17,62	21,42	50,99
Mare	82,38	78,58	18,49
TOTAL	100,00	100,00	24,22
	178.604	221.854	

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (1991 i 1996).

Malgrat que aquesta modelització pot ser matisada —donada la insuficiència i l'antiguitat de les dades—, contribueix a assolir una comprensió més acurada de la monoparentalitat a Catalunya.

Això no obstant, no és la nostra pretensió homogeneïtzar-la; tot al contrari, pensem que posa en relleu l'enorme heterogeneïtat de circumstàncies que condueixen i acompanyen la maternitat o la paternitat en solitari. De fet, ve a rebutjar plenament la possibilitat d'establir un únic programa de suport a les famílies monoparentals. L'existència d'almenys dos grans perfils nega, conseqüentment, la viabilitat d'un únic sistema de protecció a les famílies monoparentals, ja que no tenen les mateixes necessitats i demandes. Els tipus de monoparentalitat comentats són dos models diferents d'entendre la convivència familiar propis d'un moment històric determinat: un de passat i un d'emergent. Dos models que conviuen avui encara que els indicis ens fan referència a la futura consolidació del model més *modern*, posant de manifest el tarannà transicional del temps que vivim.

Respecte a les necessitats d'atenció per part de l'Estat, hi hauria diferències, a parer nostre, segons es dedicaren a un tipus o un altre de famílies monoparentals. La monoparentalitat *tradicional* requerria mesures més dirigides a la gent gran o, fins i tot, la possibilitat que els joves s'emanciparen amb més facilitat (polítiques d'accés a l'habitatge, d'inserció en el mercat de treball, etc.). En canvi, al model que hem anomenat *modern* li caldrien mesures de política familiar en sentit estricte, ja que les necessitats pròpies de famílies amb fills menors a càrrec es focalitzen en la cura d'aquests, sobretot en el cas dels pares i mares sols que no tenen companya o company amb qui compartir aquestes càrregues. Podrien implementar-se programes de suport dirigits a la conciliació ocupació-llar/família, ajudes per alleujar el cost econòmic i d'oportunitat dels fills, etc. En definitiva, no hi ha res més contraproduent per a qui necessita un suport que no se'l conega i que, per tant, es confonguen les seues necessitats i demandes (Almeda 2002a; 2002b).

L'apartat següent es dedica a esbrinar quines són les mesures més adients per protegir, des de l'Estat, les famílies monoparentals segons la pròpia experiència dels pares i mares sols, ja que són aquests mateixos pares i mares sols els qui a partir del que han viscut poden localitzar les mancances més punyents per a les seues circumstàncies i la manera més adequada per cobrir-les.

Les demandes de la nova monoparentalitat en polítiques familiars

En aquest apartat pretenem, a partir dels relats de pares i mares sols/es que responen al nou model de monoparentalitat, captar les seues percepcions al voltant de les actuals mesures públiques de suport a les famílies monoparentals, i també elucidar quines serien les mesures més adients, des de la seua perspectiva, per poder dur endavant una situació com la seua, que, com ja hem vist, és complicada. Considerem indefugible observar de quina manera els pares i mares sols amb fills menors a càrrec tradueixen en accions de política familiar¹¹ les seues necessitats, ja que així es podrà tenir una sòlida base per començar a construir un sistema de protecció integral a les famílies monoparentals.

Les línies següents són el resum de totes aquelles impressions que ens van transmetre els pares i mares sols entrevistats quan els preguntàvem per les polítiques familiars dirigides a la monoparentalitat.

Un dels aspectes més significatius que hem trobat és el consens mostrat per tots els entrevistats en manifestar la sensació d'invisibilitat que perceben respecte a la societat en general, però sobretot respecte a l'Administració. Invisibilitat reflectida principalment en la inexistència de mesures de suport adients i suficients per als pares i mares sols amb fills a càrrec al nostre país, com bé es fa palès a les citacions següents:

[...] aquí no hay nada. El PIRMI no es para madres solteras especialmente, no hay nada, es como si no existiéramos, como si fuéramos invisibles, no hay nada específicamente dirigido a madres solteras, o madres con niños (Alexandra, 22).

11. Concebent política familiar tal com ho fan Flaquer i Brullet (1998, p. 82): «[...] entenem la política familiar en un sentit molt més estricte, com el conjunt d'intervencions que faciliten la formació de noves famílies o bé el desenvolupament d'aquestes en les seves necessitats materials i en les seves capacitats socialitzadores i de relació entre generacions. Altrament dit, la política de suport a les famílies —en tota la seua diversitat— és la que facilita que les persones amb responsabilitats familiars les puguin realitzar en les millors condicions possibles, sense cap mena de penalització econòmica, social ni personal.»

[...] que penso que no hi ha ajudes a la família en general i a les famílies monoparentals en específic menys. Bueno no és que pensi, és que no hi ha. [...] És una heroïcitat tenir un fill, criar-lo i tenir un fill en una família monoparental, em sembla (Marieta, 17).

Durant la realització de les entrevistes vam poder observar les dificultats que travessen diàriament les famílies monoparentals. Moltes d'aquestes dificultats són també compartides per les famílies biparentals. Tanmateix en el cas de les llars encapçalades per una sola persona l'acumulació de circumstàncies adverses que han de suportar, juntament amb la manca d'un company o d'una companya amb qui poder compartir-les, genera una sensació més gran d'angoixa i de desprotecció. Malgrat que tots els pares i mares pateixen de la manca d'adequació dels transports públics als cotxets dels infants, de la insuficiència d'espais verds a la ciutat, dels problemes per a la conciliació de l'ocupació amb la llar/família, etc., en el cas de les famílies monoparentals aquestes complicacions quotidianes es converteixen en un mur gairebé infranquejable.

Davant aquesta situació, l'Administració, des del punt de vista de les persones entrevistades, no respon d'una manera adequada. Les famílies monoparentals no gaudeixen de mesures de suport específiques per a la seua situació, no se senten objecte d'atenció, cosa que els crea una profunda sensació de desemparament. Malgrat la flagrant precarietat de les seues circumstàncies vitals, són escasses les polítiques d'ajut a les famílies existents, i a més a més han estat dissenyades pensant en la població més necessitada, en una situació d'extrema pobresa. L'Estat no té present les necessitats de les famílies monoparentals de classe treballadora, ni menys encara les de classe mitjana, cosa que vol dir que una gran part de pares i mares sols es veuen immersos en un cercle viciós: segons els criteris administratius, no es troben en una situació definida com de *necessitat* per rebre ajuts, però tampoc no poden viure segons el ritme de vida marcat per la societat a la qual pertanyen. Es troben en *terra de ningú*, depenent totalment, qui en té, de les seues xarxes de suport informal, quasi exclusivament de la família d'origen, i patint per no poder oferir als seus infants tot allò que consideren necessari per viure en consonància amb el nivell de vida que els envolta.

Aquesta absència de tota mena de mesures de suport a les famílies monoparentals és encara més flagrant, i per a les mares i els pares més dolorosa, quan fan comparances a partir de les notícies que els arriben d'altres països de l'entorn europeu, en el qual perceben un grau més alt d'atenció a les dificultats quotidianes de les famílies monoparentals que el que troben al nostre país:

Jo no conec massa bé la situació d'altres països, però bueno, el que sé cert és que tens amics, tens coneguts a Alemanya, a Dinamarca i [...] fins i tot a França, i quan compares els tipus d'ajuts que reben de l'Administració comparativament amb el tipus d'ajuts que donen aquí, realment la situació no té res a veure. Jo tinc amigues en aquests moments a Alemanya que són mares solteres, que han volgut ser mares solteres i que no s'han de preocupar realment pel tema dels diners perquè a final de mes l'Estat alemany els passa una quantitat suficient per poder viure, una quantitat per cada fill. Bé això aquí és impensable. Aquí ser mare sola significa que o bé tens una bona família que et fa d'aixopluc, que et fa de paraigua i t'ajuda o si no ho tens clar, perquè a més a més això és un tema que aquí encara no està especialment ben acceptat (Nafas, 13).

En aquesta darrera citació es mostra, a banda del referit greuge comparatiu, el caire familista que posseeix el nostre règim de benestar, en què la família esdevé gairebé l'única font de benestar. El suport que els pares i mares sols reben per part de la seua família d'origen és molt divers: econòmic (tant monetari com en espècie), d'atenció als fills —que permet la conciliació del treball remunerat amb el treball domèstic i familiar— i també emocional. D'altra banda, aquest fort tarannà familista del nostre sistema de benestar esdevé una feixuga càrrega per a les dones, ja que continuen essent les principals responsables de l'esfera reproductiva. Però, en les circumstàncies actuals, es tracta d'un sistema difícilment sostenible, ja que, a poc a poc i amb molt d'esforç, les dones han aconseguit ocupar un lloc dins l'esfera pública que difícilment abandonaran, i per tant, malgrat —dedicar-hi una veritable «jornada interminable» (Duran, 1986), moltes de les necessitats de benestar de les persones, sobretot les dependents, no podran ser cobertes o serà necessari acudir al mercat, el qual, amb els preus vigents, introduirà un fort element de discriminació vers aquelles famílies amb menys recursos econòmics, tal com ja comença a veure's.

Per aquest motiu, és imprescindible que l'Estat del benestar assoleixi la seua responsabilitat vers el benestar dels seus ciutadans, evitant que recaiga completament en la família. És del tot necessària la implantació d'un sistema de mesures de protecció social que permeten a tots els ciutadans i ciutadanes dur endavant el seu projecte vital —i familiar— en igualtat de condicions i sense que aquesta opció represente cap mena de penalització. La citació següent ve a corroborar aquesta necessitat:

Llavors jo crec que en aquest cas l'altra qüestió que fa que aquí a l'Estat espanyol i a Catalunya cap partit s'hagi atrevit realment, als mo-

ments electorals, a fer una defensa suficientment clara de determinades mesures de política familiar com molts altres temes, jo crec que s'explica molt bé per l'estat de la qüestió, per l'Estat del benestar aquí quan encara no hem assolit uns nivells òptims des del punt de vista de protecció i d'atenció de l'Estat del benestar, des del punt de vista de polítiques socials, de dispositius i de serveis, doncs una mica s'està reestructurant l'Estat del benestar i ens estan dient que les situacions de dependència l'Estat no pot fer front a totes elles i per tant en certa mesura ens estan demanant que les assumim individualment i col·lectivament. Això és una trampa, una trampa molt forta. I és una trampa perquè en definitiva aquest discurs que s'està fent, tant per part de Convergència i Unió com per part d'altres partits, del retorn a la família des de tota una sèrie de necessitats, tot el tema de suport, tot el tema d'ajuda mútua i relacions de reciprocitat [...] està molt bé aquest discurs però, a veure, és un discurs que és una mica una trampa. Si aquest discurs no va acompanyat de dispositius és com una manera de treure's el mort de sobre, és una manera de passar tot allò que fa referència a responsabilitat pública a les responsabilitats individuals o privades. [...] Ara el que no podem fer és tot un discurs de retorn a la família, perquè en aquests moments la família vol dir dona encara, i la dona no estarà disposada actualment a renunciar a les quotes i als nivells que ha assolit en relació a l'accés al mercat de treball, amb tot el que això està comportant i està sent difícil (Nafas, 13).

Aquest panorama produeix entre les mares i els pares sols una profunda desconfiança, i fins i tot animadversió, vers la política en general. Desconfien totalment dels representants polítics, no creuen que adquireixen un veritable compromís amb les necessitats de la població, ja que el seu cas mostra perfectament aquesta desatenció. Recalquen la ignorància dels polítics respecte a les necessitats de la població (sobretot les necessitats de les famílies monoparentals) i també la pèssima gestió que fan dels recursos disponibles, en relació amb els quals es mouen més per modes que per necessitats reals, si no per interessos personals. Els fragments següents il·lustren molt bé aquesta decepció:

No sabria dir-ho, perquè lo de la política és molt complicat, i cada un, en un moment electoral determinat, diu el que interessa, i després fan el que volen, depèn dels interessos del partit en un moment electoral. Jo voto perquè crec que és una obligació, però no em mereixen cap confiança, realment fan molta demagògia, i després fan unes coses [...] (Teresa, 9).

No, nunca he votado, o sea que con eso te lo digo todo. No me fio de ninguno (Pilar, 23).

La insuficiència de suport públic als costos de criança en solitari té moltes implicacions que a les entrevistes es poden sintetitzar bàsicament en dues qüestions. D'una banda, l'angoixa dels pares i mares sols davant la precarietat econòmica en què la gran majoria viuen i que influeix directament en les oportunitats vitals dels seus fills. De fet, l'augment constant dels costos econòmics de criança dels fills que avui vivim imposa la necessitat de disposar de dos sous, una condició a la qual ja d'entrada no poden optar les famílies monoparentals. Les paraules dels mateixos pares i mares sols mostren perfectament el neguit que senten davant les seues dificultats econòmiques:

I ara cobro les 80. [...] Llavors, bueno, això és una angoixa molt gran perquè tu no estàs bé, o sigui, el teu fill ve a casa i tal i tu li pegues un crit i és el sol de la teva vida, però estàs tan angoixada econòmicament! Totes tenim, parles amb qui parles i totes tenen problemes econòmics i no és just; no és just, perquè totes tenim dos mans per treballar i totes volem treballar (Xènia, 18).

Una segona implicació de la insuficiència de suport públic a les famílies monoparentals és la que representen per les greus dificultats existents per conciliar el treball remunerat amb l'atenció a la llar-família. El fet de no poder atendre els fills de la manera que desitjarien produeix entre les mares i els pares un profund neguit, que repercuteix directament en la seua salut i en la seua estabilitat emocional, i, per descomptat, en la relació que mantenen amb els seus infants, com es pot apreciar a continuació:

Jo no dic que hagin de ser uns ajuts que siguin instituïts per tota la vida, perquè també entenc que podrien generar situacions de dependència, però sí que en moments determinats i sobretot quan es dona la situació de monomaternitat, és a dir, que en aquell moment, en certa manera, hi hagués un recolzament, una certa infraestructura perquè es pogués tirar endavant i que això no anés a càrrec, tant físic com emocional, per part de les dones que puguin tirar endavant aquestes situacions. Perquè això, a més a més, té un cost. El cost és que moltes vegades els fills ho acaben pagant perquè la dona està estressada [...], home, no és per casualitat que els nivells de depressió, de malalties psicosomàtiques, en el cas de les dones és molt més elevat i segurament té alguna cosa a veure aquesta doble activitat que portem entre l'esfera productiva i la reproductiva. (Nafas, 13).

[...] per què nosaltres estem discriminats o discriminades? Nosaltres tenim doble feina: treballar i treballar pels nens; doncs si nosaltres estem malament, això repercuteix directament als nens, doncs és molt difícil tocar l'equilibri quan t'estan escanyant pertot arreu, t'estan donant el mínim, del mínim, del mínim i encara t'estan demanant més. (Llúcia, 25).

D'altra banda, la desatenció que perceben les famílies monoparentals per part de l'Administració no sols crea en elles, com ja hem dit, una sensació de desemparament, sinó que també pot provocar, com hem observat en nombroses entrevistes, situacions de competència amb altres col·lectius també necessitats de suport públic, com és el cas dels immigrants. A les entrevistes hem pogut apreciar com es concentra en la figura de l'immigrant la responsabilitat de la desatenció pública de les famílies monoparentals. Consideren l'immigrant l'únic receptor de l'atenció de l'Administració i el que aca para els recursos públics disponibles, que senten, en el cas de les mares i pares els autòctons, com a propis. Es tracta d'una qüestió enormement problemàtica amb la qual s'hauria d'anar molt amb compte, ja que s'està creant un fort sentiment de rebuig envers l'immigrant, fonamentat principalment en la desinformació, ja que tant els uns com els altres es troben mal atesos per part de l'Administració pública, i que podria conduir a conflictes xenòfobs.

Es que luego te enteras, no es por ser racista ni muchísimo menos. Ahora estoy haciendo el censo y veo muchas cosas y aquí abajo viven unos gitanos que se han metido en unas casas de okupas: no pagan nada, no pagan luz [...] encima les han puesto una fuente el ayuntamiento. Vino el otro día el conseller a inaugurarla. Una fuente en la puerta de la casa. Entonces de ahí se han enganchado y cogen agua, se han enganchado a la luz de la calle, o sea y encima les dan ayudas, porque me he enterado por los vecinos de que todos cobran la PIRMI, que les traen cosas, les traen comida de los servicios sociales, les traen muebles, todos tienen coche. Hay una casa que tienen tres coches y ni tienen trabajo. Es que no lo entiendo. Y van a los mismos servicios sociales que yo, al mismo sitio a Villapiscina, que quede eso nada más. ¿Por qué a ellos se lo dan y a mí no, cuando es obvio que tienen de todo? Porque si la asistente entra en su casa verá una televisión de esas panorámicas, video [...] si tienen de todo, y Mercedes, y les dan cosas (Pastora, 14).

Fins ací hem repassat les percepcions dels pares i mares sols respecte a les mesures de suport existents actualment en l'àmbit català. Hem vist com les consideren del tot insuficients i quina és la profunda sensació d'invisibilitat que els provoca aquesta manca d'ajuts. També ens ha permès observar l'alt grau de desconfiança vers l'Administració, ja que, malgrat que aquesta constitueix el principal referent quan les mares i els pares sols manifesten les seues demandes en cerca d'una millor qualitat de vida, cap no confia que tinguen resposta.

Rest a, doncs, assenyalar quines mesures de suport consideren més adients des de la seua experiència de ser mares i pares en solitari, entre les quals podem distingir diversos àmbits d'acció. L'àmbit

econòmic constitueix el primer element a considerar. Per a la gran majoria dels entrevistats i entrevistades, les prestacions econòmiques haurien de ser una ajuda de caire periòdic i universal per a totes les famílies, prioritzant les monoparentals, ja que aquestes són, als seus ulls, les més necessitades. Consideren aquesta ajuda com una mena de sou que supliria la manca d'un company o companya que alleugeriria de manera suficient la càrrega econòmica que representen els costos monetaris de la criança dels fills, cada vegada més elevats. A continuació es poden observar aquestes demandes en les pròpies paraules de les entrevistades i els entrevistats:

[...] a mi el que més m'agrada és el programa francès més que no pas els anglesos [...] Els anglesos donen diners a les famílies monoparentals, a les famílies en la mesura que són pobres, però és que resulta que els pobres anglesos són les dones amb fills, les famílies monoparentals, o sigui pràcticament hi ha una coincidència, però això no les fa sortir del forat, sinó que més aviat les enfonsa. A França, tenen l'API, que és una prestació que va molt bé, diríem per a totes aquelles persones, homes o dones, doncs que entren en una situació de monoparentalitat, per exemple: una mare soltera que té un fill o una dona que acaba de morir el seu marit [...] un home que la seua companya ha marxat o bé una dona separada amb el fill a càrrec [...] Llavors és una prestació que permet durant un període limitat que aquesta persona superi aquesta situació difícil, o sigui que durant una època, em sembla que és un any o un any i mig, cobra una prestació i durant aquest temps va fent el procés de transició cap a la monoparentalitat. O sigui, és un acompanyament de l'inici de la monoparentalitat, no suposa una prestació indefinida, sinó una prestació només pel temps en què aquesta persona potser ha de canviar d'habitatge, potser ha de fer una sèrie de [...] ha de canviar de feina. (Narcís, 8).

Un ajut econòmic que no hauria de limitar-se a les prestacions directes, sinó també incloure el sistema fiscal:

Jo penso que s'haurien de fer moltes coses, des del punt de vista de caire econòmic, certament [...] jo penso que hi ha tota una sèrie de dispositius que s'haurien de desplegar. Tot el tema des del punt de vista fiscal és una vergonya; quan fas la declaració de la renda i veus el que pots desgravar per un fill, que et donen ganes de dir-lis: miren quedeu's-ho, perquè per aquesta quantitat tampoc em solucionaran la vida (Nafas, 13).

D'altra banda, es posa també molt d'èmfasi en la necessitat d'ampliar les xarxes de suport públic a les famílies mitjançant serveis de cura a la infància. En aquest sentit, es demanen mesures que permeten una conciliació real entre l'ocupació i la llar/família, evitant d'aquesta manera les conseqüències de no poder arribar a tot:

estrès, ansietat, desequilibri emocional, deteriorament de la relació entre mare o pare i infants... Tanmateix és important assenyalar que no tan sols es limiten a reclamar més escoles-bressol públiques, sinó que requereixen tot un seguit de serveis i d'infraestructures que ajudin a dur endavant el dia a dia d'una família monoparental. Mesures que van des de l'adaptació de les infraestructures urbanes per a la criança dels infants fins a mesures com la creació d'escoles bressol amb horaris poc convencionals per atendre els fills i filles de mares i pares que treballen a les nits o els caps de setmana.

Una altra mesura reclamada seria un servei de cangurs, seguint iniciatives adoptades en altres comunitats autònomes, al qual poder acudir en el cas de qualsevol imprevist. També suggereixen la possibilitat d'una assistència continuada durant el període de postpart, dirigida a mare i nadó, que incloguera també la realització de les tasques de treball domèstic, assegurant així una millora del benestar de les mares i els nadons durant els primers mesos de vida de la criatura, com bé assenyala aquesta entrevistada:

Suport assistencial, em refereixo a que et vinguin a ajudar al principi [...] Jo em regeixo una mica en com fan les *doules*. Les *doules* van la primera setmana tots els dies, després la segona setmana ja van tres, després tres, dos, un... [...] i bueno i van trucant i no s'acaba aquí. Durant el primer any tenen un contacte i van trucant i van parlant i et van escoltant. Llavors fan una mica de dona de fer feines, cuiden dels bebès, si tenen el melic, tal, però no són metges. Elles és que han vist molts bebès, és com les matrones d'abans. I després, psicològicament, t'escolten, i cuiden, tu saps el que és tenir el menjar ja fet?, i et renten els plats. [...] Llavors, aquesta ajuda assistencial, tenir-la solucionada i tenir cura del teu fill (Xènia, 18).

A un altre nivell també demanen serveis d'atenció psicològica tant per als infants com per a les mares i els pares, amb l'objectiu de poder mantenir l'equilibri emocional en circumstàncies vitals que resulten ser especialment dures, com són els casos d'abandonament o de violència domèstica, per exemple. En definitiva, facilitar el dia a dia a les mares i els pares en general, però sobretot als que han assumit la maternitat o paternitat en solitari, tal com assenyala un dels nostres entrevistats:

Prestacions econòmiques, però sobretot serveis, serveis a les famílies vull dir que valen per a totes les famílies, però si hi ha un bon sistema de serveis per a les famílies i pràcticament es pot cobrir a tota la demanda, de tal manera que fins i tot tinguin el dret universal, diríem de [...] gaudir d'un servei [...] llavors, el problema de la monoparentalitat no és que desaparegui però queda reduït a [...] una problemàtica insignificant (Narcís, 8).

Un altre àmbit que els nostres entrevistats i entrevistades consideren important, i en el qual resulta necessari dirigir l'atenció de l'Administració, és el de la conciliació ocupació-llar/família, en què en gran mesura intervenen els serveis, però on també hi ha d'altres elements a tenir en compte, com ara la flexibilitat horària, els permisos de maternitat o la creació d'escoles bressol a les mateixes empreses, o fins i tot les mesures proposades pel següent entrevistat:

[...] hi ha altres mesures que no són tan conegudes i que també les podrien tenir presents [...] que serien en primer lloc les excedències parentals, o sigui, doncs, que el fet que els fills menors de tres anys que pràcticament després del naixement i el permís de maternitat les mares podessin gaudir d'una excedència, els pares i les mares, retribuïda que aquí també [...] si tu demanes una excedència [...] hi ha qui ho permet, però sense ni un duro [...] les excedències retribuïdes, que això ho tenen alguns països europeus, i a més a més això complementa d'alguna manera les mesures de maternitat i de conciliació (Narcís, 8).

Però sobretot es reclama més protecció laboral, més intervenció de l'Administració per fer complir els drets dels treballadors i les treballadores, especialment en el cas de tenir fills a càrrec, siga quin siga el règim laboral al qual s'adscriuen. És a dir, que existeixi la possibilitat real d'optar per conservar el lloc de treball per al qual s'estiga capacitada sense que importi la situació familiar, evitant casos com el de la següent entrevistada, acomiadada de l'empresa per a la qual treballava ocupant un alt càrrec per haver demanat una reducció de jornada i que, lògicament, es considera totalment desprotegida en el pla laboral:

Me han echado de la empresa. No me siento nada protegida en el terreno laboral (Susana, 15).

Un altre aspecte que ens ha sobtat en revisar les entrevistes fetes és la importància que els pares, i sobretot les mares, donen a l'aspecte emocional, a la necessitat de trobar-se bé a nivell personal per poder construir una relació equilibrada amb el seu fill o filla. Per aquest motiu exigeixen l'adopció de les mesures suficients que permeten dur endavant una vida social i personal (i també professional) al més rica possible, de manera que també s'enriqueixi la vida en comú amb els fills.

Perquè s'ha d'anar en compte amb les depressions tan grosses que tenen. Jo penso que la feina que nosaltres estem fent podrien fer-la serveis socials, sí que tenen un servei de psicòlegs i tal. Doncs que la mare que

no és forta i cau en depressió no pot sortir sola. Si no li vas a picar a la porta la mare no pot sortir. Tenim mares ben formades que quan va néixer el seu fill deien: «jo vull tirar enrere, jo vull tirar enrere, perquè ho he perdut tot.» I no pots tirar enrere; llavors, què fas? [...] Aquí també fa falta un gran suport a la mare, a la dona, perquè si les mares que estan en parella també tenen problemes, i problemes de depressions i problemes d'això. Jo tinc una amiga molt propera que li ha nascut el fill i diu: «que no, que no el vull, perquè no és el que jo m'esperava.» Doncs imagina't sola i que el nen et necessita per tot, el nen xucla de tu per tot, no només amb el pit, xucla tot psicològicament, tot! És que ho perds tot! I jo, si a mi m'haguessis conegut (Xènia, 18).

Són també moltes i molts els qui manifesten la conveniència de crear espais de diàleg, llocs on compartir experiències per sentir-se acompanyats, per no sentir-se *un bicho raro*, ens deien. Demanen la creació d'una xarxa de relacions entre les famílies monoparentals que, a banda d'oferir i rebre suport, permeta constituir-se com a grup de pressió, prendre consciència de la seua situació, saber quines són les necessitats comunes i establir les bases per a futures demandes.

Penso que també és important tot el tema de les xarxes, el fet de que tinguis unes xarxes de suport, que tinguis xarxes d'ajuda mútua, que tinguis xarxes d'amics amb el quals poder veure't, que de tant en tant pugues anar al cine, puguis tenir converses amb altra gent, puguis compartir aquelles situacions que tu estàs vivint i que et generen molts interrogants i que tampoc tens la resposta. Doncs, bueno, una mica poder compartir això. Doncs bé, en aquests casos, si no tens temps, perquè el poc temps que tens l'has de dedicar a treballar per poder arribar a final de mes, doncs evidentment tota aquesta riquesa deixes de tenir-la, i jo penso que això és fonamental també per poder viure, per poder sentir-te com a persona capaç de poder tirar endavant el projecte vital (Nafas, 13).

Hem tractat de sintetitzar totes aquelles aportacions més significatives que ens hem trobat en les entrevistes fetes a pares i mares sols amb filles i fills petits a càrrec. Han estat entrevistes molt fructíferes que ens han ajudat a construir una idea de les seves necessitats més imperatives i com creuen que es poden solucionar mitjançant mesures de política familiar. Com a conclusió, recapitem aquells suggeriments, demandes, fins i tot exigències que ens han transmès els nostres entrevistats i entrevistades amb la intenció de millorar el seu benestar:

— Prestacions econòmiques directes i universals a totes les famílies, amb preferència de les monoparentals amb fills a càrrec. Presta-

cions que han de tenir una quantia suficient i han de ser percebudes fins que els fills a càrrec siguin independents econòmicament.

— Inclusió al sistema fiscal de desgravacions per fills a càrrec amb més incidència en el cas d'un progenitor sol, de manera que representen un suport real i no merament simbòlic.

— Ampliació i millora dels serveis d'atenció a la infància mitjançant un seguit de mesures que englobin la gran majoria de les necessitats que es presenten a la vida quotidiana de les mares i els pares sols. Aquestes mesures serien: un major nombre de places d'escoles bressol públiques i totalment subvencionades; suport assistencial directe a les necessitats de la mare i de l'infant durant els primers anys de vida; servei de cangurs; suport psicològic per a la infància; creació d'espais per als infants en els quals, en el cas de mancar de la figura paterna, pogueren construir un referent masculí.

— Establiment d'una rígida protecció laboral de les mares, especialment evitant l'acomiadament per causes familiars i facilitant la conciliació ocupació-llar/família, tenint també en compte l'àmbit de l'empresa privada i la resta dels règims laborals.

— Adaptació de les infraestructures urbanes a les necessitats dels infants amb la creació de més àrees de lleure o, per exemple, l'adaptació dels transports públics per a l'ús de les mares amb infants petits.

— I en darrer terme ens trobem amb la necessitat que demostrin tenir de l'establiment de xarxes socials, xarxes de suport informal i espais de diàleg.

És necessari, per tant, un ferm compromís per part de l'Administració de dur a terme les mesures adients per protegir una part de la població especialment vulnerable, necessitat que, sobretot en el cas de Catalunya, capdavantera com en altres aspectes en les transformacions familiars, augmenta de manera constant. De fet, és obvi que hi ha oberta una greu clivella entre el volum de famílies monoparentals existent a Catalunya i la protecció social que se'ls proporciona. Per començar, no trobem ni a l'àmbit català ni tampoc a l'àmbit estatal un programa integral de suport a la família monoparental, i són escasses les mesures que fan esment explícit de la idoneïtat de cobrir amb recursos públics determinades circumstàncies de necessitat que sofreixen les famílies monoparentals.

La comparació de dades catalanes amb l'àmbit europeu en matèria de recursos dirigits a la protecció social a la família ens manifesta clarament les deficiències del nostre Estat del benestar. Si observem la proporció del producte interior brut que els estats membre de la Unió Europea dediquen a la funció família, la comparació resulta es-

pecialment negativa per a Catalunya, que amb un 0,4 % del PIB del 1996 dedicat a la protecció social de la família s'allunya de la mitjana europea, situada en un 2,2 %. Es tracta, amb diferència, del valor més baix de tota la Unió Europea, i és Itàlia el país que més a prop s'hi troba, per bé que amb un 0,9 %. A l'extrem oposat, el país que dedica un percentatge més alt del PIB a la família resulta ser Dinamarca, amb un 4,1 % (Institut d'Estadística de Catalunya, 2000).

Però no es tracta únicament d'una desatenció respecte a les famílies, sinó que el fet forma part d'una desatenció generalitzada a la protecció social en general. Segons dades elaborades per l'Institut d'Estadística de Catalunya (2000), el grau de protecció social proporcionat per l'Administració a la ciutadania catalana és, amb un 20,3 % del PIB per a l'any 1996, dels més baixos de la Unió Europea, tan sols superat a la baixa per Irlanda amb un 18,9 % del seu PIB. S'ofereix, per tant, un grau de protecció molt per sota del nivell mitjà europeu, ubicat en un 28,7 %. A més a més, respecte al conjunt de l'Estat espanyol Catalunya presenta unes xifres menors, gairebé dos punts percentuals menys, pel que fa a la protecció social rebuda com a percentatge del PIB.

Amb tot, resulta flagrant la manca d'un programa adequat a les circumstàncies reals de les famílies monoparentals, un grup de la població, especialment les mares soles, que per les seues circumstàncies vitals se situa en un espai de vulnerabilitat extrema i que, tal com hem vist explicitat pels mateixos pares i mares sols, clama per unes mesures de suport suficients per a si mateixos i per als seus fills.

Conclusions

Als darrers temps hem pogut observar un interès renovat per la família en l'agenda política, amb al·lusions constants a mesures d'ajut, tant per part de l'actual Govern com per part de l'oposició. Interès reforçat pels mitjans de comunicació, que han vist especialment en la diversitat de formes familiars un nou filó per explotar mediàticament. Tal vegada aquest interès públic per la família, relegada fins ara a l'esfera privada, signifiqui la superació de la reticència generalitzada a fer referència explícita a mesures de política familiar. Rebuig provocat, en part, pel record de l'ús per part del règim franquista de la família tradicional com a símbol dels seus valors ideològics (Valiente, 1997). Tanmateix, com ens posen de manifest Iglesias de Ussel i Meil Landwerlin (2001), aquesta atenció per part del govern dictatorial fou una protecció sense gaire contingut real.

Tot i això, aquest nou interès per la família no deixa de ser mera retòrica. L'experiència dels pares i mares sols, acompanyada d'una mirada a les dades, ens fa patent l'absència total de mesures de política familiar realment eficaces per al context actual. Aquesta absència és clara per a totes les formes familiars, però és especialment visible en el cas de les famílies monoparentals, i més en concret en el cas de la monoparentalitat que hem descrit com a moderna, una nova forma de viure la maternitat o la paternitat en solitari caracteritzada pel fet d'originar-se en ruptures d'unió i, especialment, per tenir fills menors a càrrec. Aquesta nova monoparentalitat presenta, en principi, un risc superior a patir situacions de vulnerabilitat que la modalitat més tradicional, constituïda per progenitors vidus o vídues i amb fills adults, majors de vint-i-sis anys. Tan sols cal tenir present que la modalitat *tradicional* pot beneficiar-se de les pensions de supervivència, que, malgrat que són escasses, són més del que en el cas de la modalitat més *moderna* reben dels pressupostos públics. En contrapartida, les famílies monoparentals originades per una separació judicial o un divorci han de confiar en la regularitat del pagament de les pensions d'aliments assignades, a més a més de patir el cost superior, tant econòmic com d'oportunitat, que representa tenir fills petits a càrrec, atesa l'ínfima implementació a casa nostra de mesures de conciliació ocupació-llar/família.

Aquesta inacció manifesta de l'Estat del benestar en la protecció de la família genera una punyent sensació de desemparament, d'invisibilitat entre els pares i mares sols, tal com ens feien palès a les entrevistes, que els duu a recolzar-se totalment, en el cas que en tinguen, en la xarxa de solidaritat familiar. La família ha constituït i constitueix el principal canal de benestar dels catalans, de la mateixa manera que a la resta dels països que formen l'anomenat règim de benestar del sud d'Europa, caracteritzat per un marcat tarannà familista, i per al qual l'Estat del benestar limita la seua funció compensatòria a la mínima expressió, assistint únicament aquells grups de població que demostren viure en una situació de patent necessitat i delegant la provisió de benestar a les famílies, cosa que equival a delegar-la a les dones (Ferrer, 1995; Flaquer, 2000; Leibfried, 1993; Lessenich, 1995).

Tanmateix durant els darrers anys aquesta xarxa de solidaritat familiar ha mostrat signes d'esgotament, que amb tota seguretat s'incrementaran en el futur. Les transformacions que de manera simultània estan experimentant l'Estat, el mercat i la família, amb el nou paper de la dona al capdavant, vénen a erosionar progressivament la família tradicional, element essencial en la capacitat de les famílies per al proveïment de benestar, i que es caracteritzava per una rígida distinció de rols segons la qual a la dona li era assignada, en

exclusiva o de manera prioritària a d'altres activitats, la funció d'atenció de les necessitats de benestar dels membres de la seua família.

Davant d'aquesta erosió de la capacitat de la família com a canal de benestar, creiem necessari reclamar un protagonisme més gran de l'Estat, de la seua capacitat paliadora de les desigualtats. Creiem indefugible que l'Estat assumeixa la gestió dels riscos socials amb l'objectiu que els seus ciutadans i ciutadanes puguen copsar un nivell de benestar acceptable segons els criteris de la societat de residència. Cal tenir present, tal com hem pogut comprovar, que l'actual inacció de l'Estat respecte a la protecció, en aquest cas a la família monoparental, introdueix un fort element discriminador per a aquelles famílies que, o bé no tenen a l'abast una xarxa familiar en què recolzar-se, o bé no disposen dels recursos econòmics suficients per obtenir el seu benestar en el mercat.

La manca d'una suficient acció protectora per part de l'Estat respecte a la situació de les famílies monoparentals contribueix a la seua vulnerabilització, incidint, per tant, en l'estructura social. Vulnerabilització que no afecta únicament els pares i les mares, sinó que ateny, i amb conseqüències més greus, els infants i els joves que viuen a la llar, i per als quals representa una minva d'oportunitats vitals presents i amb tota probabilitat futures, a causa de les greus empremtes que provoca el fet de patir mancances de tota mena, però sobretot econòmiques, durant la infantesa.

Per tant, resulta necessari, tenint la monoparentalitat com a talaia, reflexionar al voltant de l'actual règim de benestar, avaluant si són assumibles, des d'un criteri de justícia social, les conseqüències de la seua perdurabilitat o si, en canvi, hem de caminar vers una major atenció pública a les necessitats de la població, un pes superior de l'Estat en el nostre règim de benestar, salvaguarda dels drets socials de ciutadania de tota la població sense distincions.

Bibliografia

- ALMEDA, E. (2002a). «Les famílies monoparentals i les ruptures matrimonials». A: FLAQUER, L. [coord.]. *Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar Social, p. 120-143.
- (2002b) [dir.]. *Les famílies monoparentals a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar Social. Secretaria de la Família.
- DURÁN, M. (1996). *La jornada interminable*. Madrid: Icaria.
- ESPING-ANDERSEN, G. (1993). *Los tres mundos del Estado del bienestar*. València: Alfons el Magnànim.
- EUROSTAT (2001). *Yearbook. The Statistical Guide to Europe, 1989-1999*. Luxemburg: Comissió Europea.

- FERRERA, M. (1995). «Los Estados del bienestar del Sur en la Europa social». A: SARASA, S.; i MORENO, L. *El Estado del bienestar en la Europa del Sur*. Vol. 7. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas; Instituto de Estudios Sociales Avanzados, p. 85-111.
- FLAQUER, L. (1998). «Familia i noves formes de convivència». A: GINER, S. [ed.]. *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya. p. 401-415.
- (2000). «Is there a Southern European model of family policy?» A: PFENNING, A.; BAHLE, Th. [ed.]. *Families and family policies in Europe: Comparative perspectives*. Frankfurt a. m.; Nova York: Peter Lang.
- FLAQUER, L.; BRULLET, C. (1999). «Política familiar a Catalunya: una primera aproximació». A: NAVARRO, V. [coord.]. *Les desigualtats socials a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània; Fundació Jaume Bofill, p. 75-191. (Polítiques; 24)
- IGLESIAS DE USSEL, J.; MEIL LANDWERLIN, G. (2001). *La política familiar en España*. Barcelona: Ariel.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (1991). *Cens de població i d'habitatge 1991*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- (1996) *Estadística de població 1996*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- (2000) *Els comptes de protecció social a Catalunya 1991-1997*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- LEIBFRIED (1993). «Towards a European Welfare State? On Integrating Poverty Regimes into the European Community». A: FERGE, Z.; KOLBERG, J. [ed.] *Social policy in a changing Europe*. EUA: Campus Verlag; Westview Press.
- LESSENICH (1995). «España y “Los tres mundos del Estado del bienestar”: Elementos para una clasificación». *Documento de Trabajo* [Barcelona: Universitat Pompeu Fabra: CSIC], núm. 95/9.
- MINGIONE, E. (2000). «Modello sud europeo di Welfare, forme di povertà e politiche contro l'esclusione sociale». *Sociologia e Politiche Sociali*, núm.1, 3r any, p. 87-112.
- OLIVER, J. (2001). *La pobresa a Catalunya*. Barcelona: Fundació Un Sol Món: Caixa Catalunya.
- VALIENTE, C. (1997). «Las políticas de cuidado de los niños a nivel nacional en España (1975-1996)». *Papers: Revista de Sociologia*, núm. 53, p.101-136.